

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 2
21 januari 1967**

Hoofredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J.C. Brandt Corstius,
H. Mozes, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten
Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor leden van humanistische organisaties f 7,50
voor niet-leden f 9,50
buitenland f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer o.a.:

M. Rood:
Het is weer zover: gesol met crematie
duurt voort (pag. 1 en 3)

H. Bongers:
Ter herdenking van professor Pieter Geyl (pag. 4)

J. P. van Praag:
Samenleven of ondergaan (pag. 5)

T. W. de Boer:
Humanisten en de crisis in het Nederlandse
partijwezen (pag. 6)

Het is weer zover: gesol met crematie duurt voort

HET is weer zover dat de vertegenwoordigers van de christelijke partijen de geestelijke vrijheid voor een ander wel geloven. Het is weer zover dat een confessionele meerderheid in de Tweede Kamer laat merken dat hun christelijke vrijheid betekent dat confessionelen bepalen hoe het privé-leven van anderen moet verlopen.

Wat is er namelijk aan de hand?

Op 4 januari 1967 sprak de Kamer zich uit tegen een motie over het gelijkstellen van begraven en cremëren. Laat ons een ogenblik zien hoe het met de crematie in Nederland gesteld was en is.

Crematie was tijden lang in ons land een onwettige zaak. Hoewel Westerveld al tientallen jaren een begrip is, kende onze wet op de lijkbezorging de crematie doodeenvoudig niet. In de wet stond wat er met een overledene mocht gebeuren en omdat er geen crematie bij stond, mocht dat dus niet. Maar omdat de Rechter had beslist dat er niemand voor veroordeeld kon worden, bleef Westerveld wat het was. Vreemd was het wel, want iedere crematie betekende een wetsovertreding; alleen, niemand deed er iets tegen. Maar als in die tijd bijvoorbeeld een hoge ambtenaar overleed en de minister moest vertegenwoordigd worden bij de uitvaart, bleef de vertegenwoordiger demonstratief weg als het om een crematie ging. De regering kon zich immers niet laten zien bij wetsovertredingen!

Maar behalve die speldeprikken, was het zo dat iedereen vrij kon beslissen of hij begraven of gecremeerd wilde worden. Daarmee bemoeide zich begrijpelijkerwijze niemand en een persoonlijker beslissing lijkt ook moeilijk denkbaar. Alleen, het was en bleef Westerveld. Want oprichting van nieuwe crematoria was onmogelijk, nu de wet crematie niet kende.

Tegen die onwaarachtige toestand bestonden grote bezwaren. De beide krachtige crematieverenigingen ijverden voor verandering. Ook in verband met de toestand in het buitenland, waar crematie plaats vond, was wijziging gewenst. Problemen met buitenlanders die hier overleden en gecremeerd wensten te worden, speelden daarbij ook mee.

Om nu hieraan een einde te maken, is in 1955

de wet veranderd. Het werd echter een tweesnijdig zwaard. Aan de ene kant werd crematie erkend en dus mogelijk gemaakt. Aan de andere kant werd bepaald dat men alleen gecremeerd kon worden als dat in een testament (of codicil) plechtig was opgeschreven. Met andere woorden, het was uit met de persoonlijke vrijheid om te beslissen, N.B. over eigen lichaam. Had men geen testament gemaakt, dan was crematie onmogelijk. De wet (minister Beel verdedigde het ontwerp toen) vond crematie blijkbaar zo buitenissig dat het goed moeilijk moest worden gemaakt.

Dat bleek ook duidelijk uit de regeling voor de bouw van nieuwe crematoria. Die kregen twee belangrijke hindernissen op hun weg. In de eerste plaats kon er niets opgericht worden als in de plaats of streek waar het crematorium moest komen, zwaarwichtige bezwaren van godsdienstige aard daartegen bestonden. Let wel, die godsdienstigen hoefden zich natuurlijk niet te laten cremëren, maar mochten dan gewoon beletten dat anderen dat wel deden. In de tweede plaats mochten gemeenten, provincies of andere openbare lichamen zelf geen crematorium bouwen en er evenmin subsidie voor geven. Let wel: iedere gemeente is verplicht zelf een begraafplaats te hebben.

HET werd zo'n ongelukkige wet dat er al weer een commissie bezig was om een nieuwe wet uit te dokteren, toen deze amper ingevoerd was. De verandering kwam dan ook al in 1959 en hield in dat een testament niet meer nodig was. Maar een eigenhandig geschreven, ondertekend en gedateerd stuk papier bleef vereist, d.w.z. natuurlijk alleen voor crematie; voor begraven was geen enkel stuk papier nodig. En hoogst fijn had de wetgever bedacht dat de nabestaanden, als er geen stuk te vinden was, naar de Kantonrechter mochten gaan om die ervan te overtuigen dat de overledene beslist crematie had gewenst.

Het bleef lapwerk omdat de fundamentele ongelijkheid in behandeling van mensen die zich wilden laten cremëren met hen die een begrafenis prefereren, bleef bestaan. Het bleef een regeling voor een soort 2e rangs

(Zie verder pag. 3)

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

Oudejaarsrestanten I

Ook hier even uitverkoop houden van enkele oudejaarsrestanten. Vrij Nederland – altijd klaar om uit te halen tegen degenen die het wagen niet dezelfde stokpaardjes te berijden als de redactie – heeft gemeend Wim Kan met diens oudejaarsavondconférence de Telegraafhoek te moeten induwen. Het blad haalt een paar van Kan's anti-Telegraafmopjes aan (die er toch echt niet om logen), maar meent dan:

'De Telegraaf mocht niet moppen, ten eerste niet omdat het enkele malen ter sprake kwam, ten tweede niet op de manier waarop. En dat is toch wel verdrietig, nu het om het politieke cabaret van Nederland gaat, maar misschien toch wel begrijpelijk als men bedenkt dat geen enkele journalist zo bij Kan op schoot zit als Henk van der Meijden. Dat blijkt toch een goede manier te zijn om de zachtzinnige Kan 'monddood' te maken, zoals de psycholoog De Quay indertijd ook al bewezen heeft (hij was nu ook bij de opnamen komen kijken, die man is een veel groter psycholoog dan menig- een denkt).'

Hier komen toch wel een paar vraagjes en opmerkingen in de gedachten: zitten de interviews van Van der Meijden Vrij Nederland zo dwars in het keelgat?; maakt Kan het politiek cabaret van Nederland alleen uit? (alsof iemand dat zou kunnen!!); is er b.v. niet een Sieto Hoving om die gaatjes te vullen die Wim Kan, volgens Vrij Nederland, 'vergeten heeft te noemen'?; is het beslist nodig een groot kunstenaar als Kan een bepaalde politieke plaats te geven?; is het – tenslotte dan maar – echt nodig om hem de hoek van De Telegraaf en de V.V.D. in te douwen, alleen omdat hij niet diè grapjes gemaakt heeft en niet al diè personen aangevallen heeft, die op de zwarte lijst bij Vrij Nederland staan?

Oudejaarsrestanten II

Het Algemeen Handelsblad bracht een foto van het gezin Bouman uit Goes, dat enkele uren van de Kerstnacht voor de deur van de Raad van State heeft gebivakkeerd.

Drs. Bouman, leraar, was daar omdat hij in de Kerstnacht alleen vrede kon hebben als hij dàar was, waar ook het petitionnement rustte, dat hij inzake de oorlog in Vietnam had opgesteld en dat door duizenden ondertekend aan de Staten-Generaal werd opgezonden.

Hij had zich met zijn vrouw en vier kinderen (4, 6, 10 en 11 jaar oud resp.) om vijf uur 's middags op een autobank geïnstalleerd. Later kreeg men gezelschap van een man en nog een echtpaar. Vier uur later kreeg de moeder het zo koud dat ze met de jongste twee wegging. De griffier van de Tweede Kamer liet weten dat het petitionnement behandeld zou worden. Om twee uur 's nachts brak men het beleg op.

Nu kan men van mening zijn, dat geen protest zinloos, doelloos of nutteloos genoemd mag worden, waarin naar voren gebracht wordt dat er een spoedig einde dient te komen aan de oorlog in Vietnam. Maar is het beslist noodzakelijk hiervoor de gezondheid van vier jonge kinderen in de waagschaal te stellen? In gedachten hoor ik vader Bouman al zeggen: 'de kinderen in Vietnam hebben het veel erger, laten onze kinderen maar eens weten wat ontbering betekent!' Een man als hij, die dagelijks met kinderen te maken heeft, zou beter moeten weten. Geen mens die het niet zelf heeft meegemaakt, kan beseffen wat 'oorlog' aan verschrikkingen inhoudt, laat staan een kind. Onze moeder zei vroeger als we 'neen' zeiden tegen de maaltijd: 'er komt nog eens een tijd, dat je er naar snakken zult!' Nou, dat hebben we dan. Laten wij hopen, laten wij er aan meewerken dat onze kinderen oorlogservaringen in welke vorm dan ook bespaard zullen blijven en hen ver houden van de wonderlijke wegen die sommigen menen te moeten bewandelen om het doel te bereiken: vrede in Vietnam.

Contact tussen kinderen

Als men kinderen 'wapenen in handen wil geven om de oorlog te bestrijden', dan slepe men hen niet mee in de koude van een vriesnacht, maar laat hen b.v. deelnemen aan het werk van de intercontinentale jeugdkrant De Ark-Duif, een maandelijks jeugdblad voor vriendschap van Nederlandse kinderen met kinderen uit ontwikkelingslanden, een uitgave van de stichting Wereldhandreiking. De Volkskrant schrijft er over: *De tijd dringt om in de huidige wereldsituatie de verantwoording en plicht onder ogen te zien om de jonge generatie de weg te wijzen voor haar toekomstige plaats in het wereldverband en haar ogen te openen voor de gelijkwaardigheid van alle wereldbewoners. Aldus mevr. F. Ouborg, hoofdredactrice.*

Om onderling contact te leggen heeft men het oeroude systeem van 'ruilen' gekozen: leermateriaal (flanelborden met letters, textiel-mappen met naaigerei en dgl.) wordt geruild tegen souvenirs, Ansichtkaarten, foto's, postzegels. De Stichting Wereldhandreiking wil hierbij optreden als bemiddelaar. Het blad De Ark-Duif kan het levendige tweerichtingsverkeer in banen leiden. Door een dergelijk contact zal er begrip voor elkan- der groeien en een basis kunnen worden gelegd, waarop de kinde- ren later gezamenlijk een oplossing van de problemen kunnen zoeken, ten opzichte van de groei naar eenheid, het bouwen van een leef- bare wereld voor alle wereldbur- gers.

Aangemeld hebben zich: Senegal, Zambia, Nigeria, Kameroun, Tanzania, Opper Volta, de Ned. Antillen en Jamaica. De actie wordt door een comité van deskundigen warm aanbevolen bij leraren en onderwijzers en... leerlingen!

Wraakoefening

Bijna was premier Wilson van Engeland gearresteerd geworden om 'zijn verraderlijke politiek inzake Rhodesië en de immigratie!' Niemand minder dan Colin Jordans, leider van de uiterst rechtse nationaal-socialistische beweging in Engeland, was met dit doel op weg gegaan naar 10 Downingstreet! De agent, die daar voor de deur staat, liet echter weten dat de premier niet te spreken was, waarop de nazileider – als correct Brits burger – wegging en beloofde op een geschikter tijdstip terug te komen.

Het Algemeen Dagblad verklaart deze voor ons vreemde gang van zaken als volgt:

Volgens de Britse wet mag iedere Engelsman een medeburger arresteren, wanneer hij er stellig van overtuigd is dat deze zich aan een misdrijf heeft schuldig gemaakt. Hij loopt dan wel de kans om vervolgd te worden, als hij niet in staat is de verdenking waar te maken.

Hier past het commentaar dat de New Yorker in dergelijke gevallen altijd geeft: 'there will always be an England!'

Quaker-provo

In het blad De Vriendenkring, maandblad van het Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers) troffen wij een artikel aan van iemand, die naar ons voorkomt een jonge Provofiguur temidden van de Quakers schijnt te zijn. Maar wat hij schrijft treft diep en spreekt juist ons humanisten bijzonder aan.

Ik meen, zo zegt hij, dat deze optimistische, vertrouwende visie weinig overtuigingskracht meer heeft in onze tijd. Wij zijn speciaal in Europa, maar nu ook in andere werelddelen langs afgronden gegaan (en we gaan er nog langs), die weinig optimisme meer rechtvaardigen. Wij zijn er meer en meer met ons hele gezicht opgedrukt, dat wij zelf zullen moeten strijden tegen machten (ook in ons zelf), die ten verdere kunnen voeren. Het vertrouwensvolle afwachten van eeuwenlang Christendom heeft dit haar profetisch, provocerend karakter ontnomen. In sommige vormen van modern Christendom pogen wij dit weer te herstellen, maar het is vooral in veel buitenkerkelijkheid, vooral in sociaal-politiek geëngageerde milieus dat een nieuwe benadering van ons mens-zijn vaak op provocerende wijze tegen de gevestigde orde probeert baan te breken. De uitdagingen van de moderne tijd sluiten inderdaad weinig aan bij het bestaande; niet alleen kerken, maar ook politieke partijen verliezen dagelijks greep op de mensen en daarbij hun gezicht. Veel vertrouwen in de wijze waarop zijn 'uitdagingen' ontvangen zullen worden heeft deze jonge Quaker niet: Verstaat het genootschap die uitdagingen of zijn ze onverdragelijk? Stuur in het laatste geval de deserteur dan maar de woestijn in. Dat is vaker voorgekomen.

O minstens weer een boom of bloem te zijn en vleugels en gezang toch niet verliezen – Is er dan niets dat ons kan dienstig zijn om eindelijk het menszijn te verkiezen?

Ik weet het wel: Gods woord is voor planeten zo onverstaan als voor 't fijnste zand geweest – Maar waarom moest de mens zó laat eerst weten dat alles slechts in zich van zich geneest?

ARJEN STRUIK

WEER GESOL MET CREMATIE

mensen en de overheid, die wel het belastinggeld van die mensen ontvangt, mag nog steeds op geen enkele manier bij de bouw van een crematorium financieel meedoen. Het lijkt wel onnodig nog eens te zeggen dat natuurlijk geen enkele voorstander van cremieren, zijn wil aan een voorstander van begraven wil opleggen. Het gaat er niet om dat iedereen nu maar gecremeerd moet worden, maar wel zij die dat zelf willen en dan zonder aparte formaliteiten. Het gaat er ook niet om dat de overheid nu maar links en rechts crematoria bouwt, maar wel dat het belastinggeld ook daarvoor besteed mag worden. Het zal u niet verwonderen dat ook de gewijzigde regeling niet bevredigde. En zo werd een jaar of drie geleden weer een wetsverandering voorbereid. De zogenaamde derde commissie-Kan (de beide eerdere wetten waren ook door commissies-Kan voorbereid) waarin de kerken, het Humanistisch Verbond, de politieke partijen en de crematie-verenigingen (de Facultatieve en de A.V.V.L.) vertegenwoordigd waren, ging aan het werk. Nu bijna 2 jaar geleden was zij klaar en verscheen een rapport dat iedere discriminatie van crematie ophief. En het verrassende was het eensgezinde van het rapport. De vertegenwoordigers van de kerken en de confessionele partijen, die voortdurend contact hadden onderhouden met hun 'achterban' en de daar levende overtuigingen, waren het ermee eens. Daarbij is het goed er aan te herinneren dat de confessionele tegenstand tegen crematie nooit op de Bijbel was gebaseerd, maar op de 'christelijke zede'. Die zede nu was voldoende veranderd, aldus de confessionele commissieleden, om het crematie-verbod (N.B. voor anderen) op te heffen. Toen het rapport van de derde commissie-Kan verscheen, was een anti-revolutionair, te weten Smallenbroek, minister. Hij voelde

Stap voorwaarts voor huisvesting bejaarden

De Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden heeft op 12 september 1966 opgericht de 'Humanistische Bouwstichting Bejaardenhuisvesting.' Deze stichting is bij Koninklijk Besluit van 28 oktober 1966 toegelaten als stichting, uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam.

De betekenis van deze toelating is, dat de nieuwe stichting bejaardentehuizen mag bouwen op voet van de Woningwet, waardoor zij rijksvoorschotten kan krijgen voor de aankoop van de grond en voor de bouwkosten, terwijl men ook een rijksbijdrage in de exploitatiekosten kan aanvragen.

Het adres van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden is Slotermeerlaan 1. Amsterdam-West. Telefoon 020-13 93 65, giro: 557501.

duidelijk niets voor het ontwerp en gaf als reden dat er niets mee gedaan werd, op dat hij eerst nog de mening van de kerken wilde polsen. Een zeer vreemde redenering nu de kerken juist in de commissie vertegenwoordigd waren geweest. In november 1965, acht maanden na het verschijnen van het rapport, werd het de heer Scheps (lid van de commissie) te bar. Hij nodigde in een motie de minister uit terstond het ontwerp van de commissie in te dienen en de Kamer nam de motie met overweldigende meerderheid aan. Tegen stemden slechts de Staatskundig Gereformeerden, het Gereformeerd Politiek Verbond en de Boeren. Ons hoofdbestuurslid Nordlohne veronderstelde toen in 'Mens en Wereld' dat het einde van de discriminatie in zicht was.

Maar de minister deed weer niets en verdween tenslotte van het politieke toneel terwijl kort daarna de regering viel. De nieuwe minister Verdam, heeft nu begin januari zijn begroting in de Kamer verdedigd. Ook hij kreeg een motie, thans van het Kamerlid Geertsema, van ongeveer dezelfde inhoud als die van het jaar tevoren.

Maar de heer Verdam bestond het te zeggen dat hij zo'n controversiële kwestie maar liever voor een volgende regering liet liggen. Zou de minister vergeten zijn dat na het eenstemmige rapport en de aangenomen motie-Scheps van een controversiële zaak niet meer gesproken kan worden? De heer Verdam vond het zelfs gepast er een 'grapje' over te maken. Er wordt al zoveel over en tussen de levenden gepraat, aldus de minister, dan moesten wij de doden maar laten rusten! In ieder geval bleek uit dit misplaatste grapje dat deze A.R.-bewindsman nog niet begrijpt dat het hier gaat om een zaak van geestelijke vrijheid, niet voor doden, maar voor levenden. Maar wat erger is, de confessionele Kamermeerderheid vond – samen met de heer Verdam – het voortduren van discriminatie van andersdenkenden helemaal niet erg. En dat ging dan onder het mom van het controversiële. Zouden de K.V.P., A.R. en C.H.U. hun instemming met de motie-Scheps vergeten zijn of vergeten dat zij het zeer controversiële omroepbestel wel gaan behandelen?

WAT leert ons dit getraineer en gesol met de geestelijke vrijheid van de individu? Naar mijn overtuiging leert het dat het Humanistisch Verbond niet zal mogen rusten, voordat de laatste achterstelling van niet-christenen in de wetgeving in Nederland is verdwenen. De overheid kan en mag geen standpunt hebben over de levensovertuiging van de inwoners van dit land. Ook al heet het in de wet dat ieder voor de wet gelijk is, de confessionele meerderheid legt dat zo uit dat zij wel bepaalt wat de niet-confessionelen in hun privé-leven mogen. Dat op die manier de individuele vrijheden een paskwil dreigen te worden, toont het getraineer met de crematiegelijkstelling wel duidelijk aan.

M. G. ROOD

DE laatste weken hebben we weer ontelbare handen geschud. We hebben elkaar veel geluk gewenst, zo vaak en zoveel geluk, dat het op het laatst bijna een frase leek. Dat was het niet, want waarom zouden we de mensen niet alle goeds toewensen en ik zie niet in, waarom we dat niet echt zouden menen. Maar het vloeit je zo gemakkelijk van de lippen: veel geluk, m'n beste wensen, dank u, insgelijks, dat je onwillekeurig even opkijkt, als er een antwoord op volgt: 'Nu, mevrouw, als we maar gezond zijn, want gezondheid is het grootste geluk.'

Daar is geen speld tussen te krijgen, maar als een van je kinderen met een erbarmelijk rapport thuiskomt en het zou wagen om de opmerking te maken: 'Nou ja, als we maar gezond zijn', dan schiet je uit je slof en je brult: 'Je kan me wat met je gezondheid, werken zal je!' Wat is geluk eigenlijk? Als je door een zware operatie komt of als je de 100.000 wint of de voetbalpool, of als je in Afrika op jacht bent en je kunt net nog op het nippertje ontsnappen aan een leeuw of een neushoorn en je zit dan ergens in een boom op een tak en ze komen je net redden voor de tak breekt, ja, dat is geluk, dat spreekt aan, dat is spectaculair. Maar je kunt de mensen moeilijk wensen: dat u maar veel met goed gevolg geopereerd mag worden of dat u maar veel aan neushoorns mag ontsnappen. Dat is ons, gewone mensen, nu eenmaal niet beschoren. Wij moeten het doen met de kleine huis-, tuin- en keuken-gelukjes en aan de andere kant met de huis-, tuin- en keuken-verdrietigheidjes, die niets groots, niets geweldigs en indrukwekkends hebben en waar je eigenlijk nauwelijks mee aan kunt komen.

Huis-, tuin- en keuken-geluk. Het geluk van alledag: dat is, als je dagenlang op een jurk hebt zitten ploeteren: stof uitzoeken, patroon maken, knippen, rijgen, een jurk, die zo enig zou kunnen zijn, als hij lukte en het blijkt dan, dat hij ook werkelijk als gegoten zit! Eigenlijk is dat dan geen geluk meer, dat is zweven, dat is gewichtloos door het heelal deinen en sterren plukken. Maar wie begrijpt dat?

Geluk is 's avonds je schoenen uittrekken, als je doodmoe bent. Het is de badkamer opruimen, als de kinderen er weer een heidense troep van hebben gemaakt, met kleren hier en flesjes en potjes daar en gemorste poeder en spatten overal. Het is naar mooie muziek luisteren en met goede vrienden praten of rustig zitten lezen. Het is af en toe eens een brief krijgen: 'Mevrouw, ik vind uw stukjes zo leuk, omdat ze zo gewoon zijn.' Het is genteten van de kleinste dingen van 't leven, ook als je ziek bent, ook als alles je tegenzit of als er iets akeligs gebeurt. Alleen, wie dat klaarspeelt is een wonder.

Ik wou dat ik het kon... Het is jammer, ik ben maar zo gewoon.

TER HERDENKING VAN

Professor Pieter Geyl

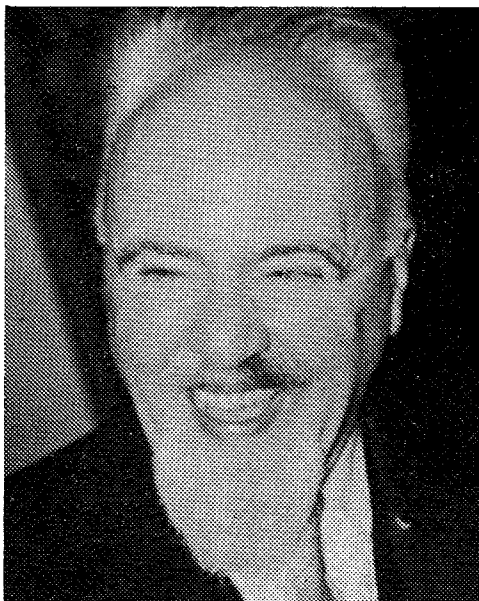
DAT er over Geyl – in zijn 79ste jaar, op oudejaarsdag gestorven – in M. en W. geschreven zou worden was zeker, omdat Geyl een overtuigd humanist was en een reeks van jaren lid van het H.V. Hij was echter nauwelijks betrokken bij de opbouw van het verbond. Waarom past het dan hem hier zo uitvoerig te herdenken?

In de eerste plaats door zijn openheid, zijn anti-dogmatische geest; in de tweede plaats door zijn brandende belangstelling voor 'het leven in al zijn volheid, in al zijn aspecten'; in de derde plaats door zijn realistisch optimisme.

Ieder mens benadert natuurlijk met bepaalde inzichten en denkbeelden alles waar hij zich mee bemoeit, dus ook het verleden. In de keuze van het onderwerp, in het leggen van verband, in het opsporen van oorzaken of motieven is de persoon van de onderzoeker beslissend; iedereen is bevooroordeeld. Maar er is een gradueel verschil. De geschiedenisonderzoeker, die het verleden als 'bewijs' of illustratie gebruikt om een onwankelbaar inzicht of een vaste overtuiging nog eens te bevestigen, is niet vrij. Hij zal weglaten of verdoezelen wat hem niet te pas komt, hij zal naar voren halen wat hij nodig heeft.

Geyl was een historicus, die met een vrije geest het verleden benaderde. De geschiedenis wordt bij hem niet dienstbaar gemaakt aan iets, dat hij van tevoren al weet. In zijn boeiende historische debat met Toynbee, in zijn polemieken met Romein komt dat duidelijk naar voren. De geschiedeniswetenschap is een niet eindigend dialoog, zegt hij. Zijn oeuvre is fabelachtig groot. In de klassieke oudheid heeft hij zich niet speciaal verdiept, een kenner van de middeleeuwen was hij niet, maar er zijn weinig aspecten van de moderne geschiedenis die hij niet indringend bestudeerd heeft, zowel wat de algemene als wat de vaderlandse betreft. Als men de bibliografie – aan het slot van de *Studies en strijdschriften* – bekijkt, groeit de bewondering voor zo'n werkkraft, zo'n greep op de onderwerpen. Overal een visie die de lezer waarlijk inzicht geeft in het verleden, in een geniale harmonie om het 'eïnmalige' van elk historisch feit te combineren met de algemene wetmatigheden, die in een bepaalde periode gelden.

Juist die brandende belangstelling voor de mensen en hun handelingen, geopend met de sleutel van de wetenschap der geschiedenis, behoeft hem voor pessimisme, die alleen kan groeien op 'luiheid' van de geest en drijven op gevoelens. Ik geloof, dat het verlammeende pessimistische, sombere levensbesef van zovelen tegenwoordig niet 'veroorzaakt' wordt door de dreiging van de atombom, door de techniek, door de rassendiscriminatie – er zijn altijd dreigingen ge-

weest – maar dat er een crisis der belangstelling is, dus een crisis van de scheppende geest, die niet afwacht maar iets bijdraagt. Daarom kon Geyl bij zijn afscheid als hoogleraar in Utrecht zijn vertrouwen uitspreken in de wereld van het Westen, in de creativiteit van de mens en in het redelijk vermogen van de mens.

Redelijk was Geyl in hoge mate en daarom zal veel van zijn werk nog gelezen worden als dat van de klagers en de ondergangspessimisten alleen voor historici van belang zal zijn. Geyl was een optimist en als zodanig een zuiverder anti-comformist dan zij die zich zo noemen.

Een kamergeleerde, een zoeker in vergeelde papieren was hij allermint. Kenner van de hedendaagse politiek, kenner van de literatuur en verontruster in geijkte algemeen aanvaarde zaken, altijd kritisch was deze volstrekt onafhankelijke geest; in de beoordeling van personen en stromingen, scherp maar nooit vernietigend en met fijn gevoel voor verhoudingen. Door zijn Groot-Nederlandse sympathieën – misschien zijn enige vooroordeel – heeft het gevaar steeds bestaan, dat hij door fanatici ingelijfd zou worden, maar zijn redelijkheid en zijn vrijheidszin heeft hem altijd behoed voor doordraven.

Geyl benaderde het leven met de sleutel van de historie en hij heeft grote gebieden van de geschiedenis voor tallozen geopend. Zoals hij zelf schreef:

'(Maar) zij spoort tevens aan tot volharden en altijd weer opnieuw in die schat delven en ontginnen. Het leven vermeesteren is niet wat de geschiedenis ons zal toestaan, maar onder haar kleuren met het leven worstelen is zelfs voor ons vervulling en prijs.'

Men heeft Geyl niet zelden ijdelheid verweten en wat hij daarover mij in een brief meedeelde is zo kenmerkend voor hem, dat ik deze passage tot slot wil aanhalen.

'Ijdelheid is een eigenschap die naar mijn gevoel ietwat belachelijk aan doet en de persoon verkleint. Wat van mij gezegd kan worden, is dat ik erg zelfbewust ben, eërgierig, gevoelig voor lof. Ofschoon ik toch ook tegenover lof mijn kritisch vermogen niet verlies...'

Een werkelijk meester in de geschiedeniswetenschap, misschien de laatste veelomvattende anti-specialist, is heengegaan en hij heeft de cultuur verrijkt als maar weinig historici hebben gedaan.

H. B.

Grondslag Openbare School weer in het geding

VERBOND KEERT ZICH TEGEN BRIEF VAN DE HERVORMDE KERK

'IN een brief aan de Tweede Kamer maakt de Hervormde Raad voor Zaken van Kerk en School bezwaar tegen wat hij noemt onjuiste gelijkschakeling van christendom en humanisme in de overgangswet ter invoering van de Mammoetwet. De Raad verwondert zich erover, dat de minister in zijn Memorie van Antwoord zich beroept op overeenstemming over de desbetreffende passage met de organisaties voor Openbaar Onderwijs. Daarbij is achterwege gelaten, aldus de brief, ook het oordeel van de kerken – althans van de Hervormde Kerk – te peilen.'

Bovenstaand ANP-bericht stond op zaterdag 14 januari 1967 in Het Vrije Volk. Naar aanleiding ervan heeft het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond de volgende brief gezonden aan de Tweede Kamer:

'MET verwondering hebben wij kennis genomen van het schrijven, dat de Hervormde Raad voor Zaken van Kerk en School aan uw vergadering gericht heeft inzake de grondslag van het openbaar onderwijs. De grief, dat daarover het oordeel van de Hervormde Kerk niet ingewonnen is, doet vreemd aan. Het Moderamen van deze Kerk en de Hervormde Raad voor Zaken van Kerk en School hebben namelijk geweigerd zich te engageren in het overleg, dat reeds meer dan tien jaar over de grondslag van de openbare school gevoerd wordt.

Onder die omstandigheden kan men nauwelijks verwachten, dat de partners in het gesprek over de openbare school – waaronder representanten van alle vrijzinnig-protestant-

(Zie verder pag. 5)

Samenleven of ondergaan

DE KEUS waarvoor we staan is beslissend: als we de ondergang niet willen, dan moeten we samenleven. De spreuk van de Verenigde Naties – één wereld of geen wereld – zegt hetzelfde; maar het klinkt alweer versleten. De vooruitzichten zijn ook niet hoopvol. Het Chinese communisme zint op wereldrevolutie; het Amerikaanse liberalisme laat zich niet verdringen. In Vietnam botsen zij op elkaar. De andere volkeren zien angstig toe, goedkeurend, afkeurend, weifelend. De Vietnamezen betalen de rekening. Zolang de strijd duurt lijkt samenleving in de wereld een hersenschim.

Maar de pogingen om samen te leven zouden toch voortgang kunnen vinden: tussen Rusland en Amerika; tussen geïndustrialiseerde landen en onderontwikkelde gebieden; binnen de verschillende samenlevingen zelf. Als men niet alles kan, is iets ook al de moeite waard. Het is dwaasheid te dromen van vrijheid en samenleven, en tegelijkertijd in eigen omgeving onverdraagzaamheid en eigengereidheid te laten voortwoekeren. Toch gebeurt dat, ook in Nederland; niet zozeer uit beginsel als wel uit onzekerheid. Want uitzicht en doelbewustzijn ontbreken veelal.

Dat is niet ongewoon in tijden van snelle verandering. We weten allen dat er een revolutie plaats grijpt in maatschappij en cultuur. De motor daarvan is de ongedachte uitbarsting van techniek en automatisering, tegelijk met een stroomversnelling in het we-

tenschappelijk denken. Op zichzelf is dat een positief ding. Zonder die techniek geen welvaart, geen gezondheid, geen cultuur, geen 'speelruimte' voor allen. Aan dat 'voor allen' ontbreekt nog heel wat, zeker als we naar elders kijken, maar alleen de techniek kan dat opheffen; als we willen.

Maar techniek eist organisatie en die organisatie drukt en verlamt ons. Het moet op den duur mogelijk zijn met méér techniek en betere organisatie de mensen vrijer en de maatschappij doorzichtiger te maken. Maar op het ogenblik voelen we ons vaak niet meer dan een radertje in een geweldige machine, dat machteloos meedraait, zolang het proces voortgaat. Wel hebben we veel meer vrije tijd dan vroeger, maar velen weten daar geen raad mee. En geen wonder: want we hebben wel veel geleerd, maar nooit de kunst om vrij-uit te leven.

De moderne maatschappij met ongekende bewegingsvrijheid, wereldomvattende berichtgeving, maatschappelijke doorstroming, allesbeheersende techniek en ondoorzichtige samenhang heeft een nieuw levensgevoel doen ontstaan. Maar geen levenskijk die daarbij past. Dit leidt vaak tot een besef van er niet bij betrokken te zijn, tot ongeacht experimenteren of zucht naar sensatie, tot hoge verwachtingen en diepe ontmoediging. Terwijl de mens voor het eerst het besef heeft, dat zijn hulpmiddelen hem in staat stellen zijn leven en de wereld bevredigend vorm te geven, voelt hij zich onmachtig dat

doeltreffend te doen. Deze onmacht verleidt hem tot wantrouwen en rebellie.

De ineenslorting van oude zekerheden zonder dat daarvoor terstond een nieuw levensinzicht in de plaats kan treden, doet de mens van nu twifelen aan zichzelf. Hij weet niet meer wie hij is, hij moet leven in een wereld zonder herkenbaar doel, en is voorshands niet in staat daarin zijn eigen zin te leggen. Daardoor weet hij met zijn capaciteiten geen raad en kan hij zich nauwelijks verzoenen met zijn bestaan. De agressie die in het mensengeslacht door teeltkeus en cultuur eeuwenlang is opgehoopt, zoekt hoe dan ook een uitweg. Geen wonder dat die agressie tenslotte nauwelijks nog een aanleiding nodig heeft om uit te barsten.

Daarbij komt dat op allerlei gebied, internationaal en nationaal, militair en politiek, levensbeschouwelijk en cultureel, een soort pat-situatie is ontstaan, waarin allerlei machten en krachten elkaar in evenwicht houden. Er is ogenschijnlijk niet veel voortgang, terwijl er evenmin een duidelijke weerstand is, waarop de agressie zich zou kunnen richten. Vandaar dat zij zich richt tegen regenten en provo's, tegen de 'gevestigde' orde en 'tuchteloze' oproerkraaiers; met geweldloze uitdaging of onbeheerst geweld, met ondermijnende demagogie of venijnige spot. Maar de waarachtigheid, de vrijheid, de rechtsorde, de menselijkheid die men dienen wil, verkommeren daarbij.

Allerlei activiteiten over en weer schijnen hun energie meer te ontfangen aan agressieve behoeften dan aan samenbindende krachten. Morele motieven worden veelvuldig gehanteerd, misschien meer dan vroeger, maar het lijkt of ze hun kracht vooral aan de agressie ontfangen. Toch is er ook een radicale kritiek mogelijk die zijn spankracht ontleent aan de eros die er in werkzaam is en uitdrukking geeft aan het feit dat mensen op elkaar aangewezen zijn en alleen met en voor elkaar het leven leefbaar kunnen maken. Dit radicalisme is doordrongen van de beslissende keus waarvoor we geplaagd zijn: samenleven of ondergaan.

MAAR hoe kan dit radicalisme concreet tot uitdrukking gebracht worden; zonder te vervallen in provo-utopieën of uitzichtloos protest; maar ook zonder verloochening van de solidariteit met hen, die hunkeren naar waarachtigheid en vrijheid. Zonder gemene zaak te maken met politie-excessen en fantasieeloze bekrompenheid, maar ook zonder verloochening van democratische spelregels en progressief gerichte werkelijkheidszin. Dat is precies wat het humanisme voortdurend aan de orde wil stellen: een moderne menselijkheid die gericht is op zelfbestemming en samenleving. Daarvoor is nodig dat het open staat voor de verlangens van de enkeling, maar ook dat het zich bewust is van de eisen van de samenleving.

Hoe kunnen wij deze taak vervullen? Daarover in een volgend artikel.

J. P. VAN PRAAG

(Vervolg van pag. 4)

se kerkgenootschappen en vooraanstaande orthodox-protestanten – opnieuw de kans wilden lopen, na langdurig overleg tenslotte toch weer door de Hervormde Kerk afgevoerd te worden.

Het Humanistisch Verbond voelt zich in het bijzonder gegriefd door de hooghartige uitspraak van de Hervormde Raad omtrent de gelijkstelling van christendom en humanisme. Vooropgesteld zij, dat in de voorgestelde formulering van gelijkstelling met zoveel woorden niet gesproken wordt. Wel wordt gezegd, dat christendom en humanisme beide een functie hebben in de fundering van het openbaar onderwijs.

Voor zichzelf sprekend, geeft het Humanistisch Verbond uiting aan zijn overtuiging, dat het het traditionele christendom bepaald niet gelijk wenst te stellen aan zijn eigen overtuiging. Het meent, dat christendom wel te moeten respecteren en de christenen wel te moeten waarderen als gelijkgerechtigde medeburgers.

Het Humanistisch Verbond voegt hieraan toe, dat het pijnlijk getroffen is door de tegenstelling tussen de kenschetsing van de

Hervormde Kerk als volkskerk en het sectarisme, dat uit de brief schijnt te spreken; tussen de bescheidenheid van allerlei moderne vormen van theologie en de zelfverzekerdheid, die uit dit schrijven blijkt; tussen een herhaaldelijk belijden van tekortschieten en het exclusivisme, dat in de brief tot uitdrukking komt. Dit alles herinnert ons op onrustbarende wijze aan een nimmer herroepen, noch officieel verduidelijkt uitspraak van de Hervormde Kerk omtrent de kerstening van de openbare school.

De openbare school is en blijft voor humanisten het instituut voor de ontmoeting van gelijkgerechtigde overtuigingen en gezindheden.

Het Humanistisch Verbond doet een klemmend beroep op uw Kamer om in de openbare school humanisten en andere niet-christenen, niet tot tweede-rangs deelnemers te verklaren en ook in de grondslag tot uitdrukking te brengen, dat onze Nederlandse cultuur vanouds berust op de gedachtenwerelden van christendom en humanisme, niet als ideologieën, maar als grondslagen van zingeving aan het bestaan.

IK denk er ZO over

Humanisten en de crisis in het Nederlandse partijwezen

IN Mens en Wereld van 10 december 1966 pakt dr. H. Bongers eens flink uit tegen de confessionele partijen, vooral tegen de KVP, die – zo valt uit zijn artikel te lezen – schuldig zouden zijn aan onduidelijkheid. Speciaal prof. v. d. Grinten is het mikpunt, die gesteld heeft dat de KVP een geheel eigen klimaat bezit, welke sociologische faktor van de werkelijke situatie naar zijn mening het voortbestaan van de KVP rechtvaardigt. Dr. Bongers vindt dit standpunt 'conservatief, zelfs reactionair' en schrijft dat wij 'zo maar doormodderen, terwijl de koekoeken zijde spinnen'.

Het artikel van Bongers geeft mij de gelegenheid enkele opmerkingen te maken over de crisis in het Nederlandse partijwezen en voor een deel met Bongers van mening te verschillen. Allereerst is de discussie losgebrand over de vernieuwing van de Nederlandse politieke partijen, op zichzelf en in hun onderlinge samenhang. 'De Volkskrant' organiseerde zelfs een grote conferentie over dit onderwerp (op 4 en 5 november te Scheveningen), vele kranten, radio- en t.v.-programma's gingen over hetzelfde onderwerp van start, terwijl – nu ik dit schrijf – de VPRO het plan heeft aangekondigd er een volledige t.v.-teach-in aan te wijden. De oorzaken van deze plotselinge discussiedrang lijken mij de volgende:

1. De 'vernieuwers' van vlak na de oorlog (tóén door de 'ouwe rotten' snel overspeeld) hebben inmiddels veel meer en vaak beslissende invloed – b.v. binnen de politieke partijen – verkregen; 2. mede daardoor is de invloed (althans de bereidheid om naar ze te luisteren) van kleine

groepen radicale jongeren onevenredig groot; 3. het verschijnsel Koekoek en de 'dreun', die de PvdA bij de laatste verkiezingen kreeg, hebben de neiging tot 'bezinning' aanzienlijk vergroot; 4. het wegsturen van Cals door zijn eigen partij heeft de verwarring bij 'rooms' en 'rose' compleet gemaakt; 5. nu er wolkjes verschijnen aan onze welvaartshemel krijgen allerlei mensen opeens in de gaten (ook door de soms onwezenlijke beslissingen van ons rechtsapparaat) dat er nog wel zoiets als 'klassen' (of misschien moet ik met Mulisch 'kasten' zeggen) konden bestaan. Er wordt geroepen om 'duidelijkheid'. Om die te bereiken duiken steeds weer o.a. deze suggesties op:

a. CPN, PSP en PvdA moeten tot een soort 'volksfront'-concentratie komen; b. ARP, CHU en zelfs – zo wensen sommigen – KVP moeten samensmelten tot een Nederlandse CDU; c. de confessionele partijen moeten als 'overbodig' en 'achterhaald' verdwijnen; d. het aantal partijen worde, b.v. door een 5 pct-drempel of een ander kiesstelsel, drastisch beperkt.

Een en ander zou kunnen en moeten leiden tot een weinig- of (nog liever) twee-partijstelsel, hetgeen bij de voorstanders het summum van duidelijkheid impliceert. Maar zulk een stelsel behoeft op zichzelf de politieke duidelijkheid geenszins te garanderen. Het Engelse voorbeeld moge het ideaal benaderen, dit kan niet gezegd worden van het Amerikaanse (waar Demokraten en Republikeinen niet zo veel en evenmin altijd duidelijk – denk aan het negervraagstuk, waarover men in beide partijen tegengestelde opvattingen aantreft – in beginsel en programma verschillen), noch van het Duitse in de Bondsrepubliek, waar christendemokraten en zelfs socialistische uitloven in nationalisme om de democratisch gebrekkig geschoolde kiezer bij de NPD weg te houden. De nieuwe ('spookachtige' – het woord zou van Adenauer zijn) coalitie, die feitelijk zonder oppositie is, vormt voorwaar geen toonbeeld van politieke duidelijkheid! Democratisch is er ook iets mis als er wel een neo-nazistische groepering wordt toegestaan, een in enkele opzichten frisse liberale partij wilens en wetens wordt doodgedrukt en een communistische partij is verboden!

Naar mijn mening (ik keer nu terug naar de Nederlandse situatie) getuigt het van democratische rijpheid indien men ook rekening houdt met de (kleine) minderheden en deze niet door drempelbouw buiten de politieke arena houdt, doch de kans geeft zich in woord en daad aan den volke te presenteren. Dr. Constandse heeft op de Volkskrant-conferentie gezegd dat het juist vaak de kleine partijen zijn die de taboes aan de orde stellen, die bij de jonge generatie blijken te leven (zie Vrij Nederland van 12 november 1966). Om deze en andere redenen zou ik ook nooit voorstander zijn van één grote linkse partij. Laat communisten hun maatschappelijke overtuiging openlijk georganiseerd belijden. Niemand is gebaat bij een wegstoppen van extremismen (dat geldt ook voor de uiterst rechtse Boerenpartij!). En zou de discussie over oorlog en vrede, en Vietnam (en straks misschien over zin of onzin van de NAVO) even zo 'vroeg', principieel en publiekelijk zijn losgebrand als de pacifisten niet een eigen politieke organisatie hadden bezeten? Hoe men ook over de PSP denkt, onduidelijkheid

kan men haar niet verwijten! Samengaan van de drie linkse groeperingen kan alleen maar leiden tot een hoop ruzie onderling en frustratie. De vrijheid-blijheid-geest moge buitenlanders anarchistisch toeschijnen, voor heel wat Nederlanders is onze veelheid van partijen een trots bewijs van onze rijke verscheidenheid aan overtuigingen.

Wat ik roerend met Bongers eens ben is, dat er een duidelijke scheidslijn in ons partijwezen zou moeten lopen tussen progressief en conservatief, tussen 'links' en 'rechts'. Ik zou dan ook geen enkel bezwaar hebben tegen een ARP, een CHU en een KVP, mits met zekerheid uit hun respectieve programma's en daadwerkelijk opstellen zou zijn op te maken wáár deze confessionele partijen staan: links of rechts.

Het wordt door protestanten en katholieken al lang toegegeven dat men op grond van zijn christelijke overtuiging politiek zowel voor links als voor rechts kan kiezen. Dat christenen (niet alle!) zich nochtans organiseren in eigen (christelijke) partijen en vakbonden is een realiteit, die ook prof. v. d. Grinten erkent. Volgens mijn informatie heeft deze hoogleraar helemaal niet gepléit voor de KVP, noch heeft hij de situatie als ideaal gekenschetst; hij signaleerde 'slechts een sociologisch gegeven'. Op dezelfde grond wees prof. v. d. Grinten een Nederlandse CDU af. PvdA-Kamerlid en oud-SDAP'er Roemers begreep – blijkens zijn woorden ter conferentie – de waarde voor de mens van het 'klimaat' in de 'eigen' organisatie heel goed, terwijl prof. v. d. Grinten in tweede instantie verklaarde de KVP 'helemaal niet als een partij met eeuwigheidswaarde' te beschouwen. Prof. v. d. Grintens standpunt 'conservatief, zelfs reactionair' te vinden gaat mij – ook als ik de verklaringen van trouw-aan-de-KVP verneem van b.v. Cals en Mertens – dan ook veel te ver!

BONGERS vindt 't trouwens zelf dwaas te menen, dat de KVP zich uit eigen beweging zal opheffen. Allicht niet! Als partijen nog eens verdwijnen, dan komt dat doordat ze vrijwel al hun aanhang verliezen, óf omdat ze fuseren met een andere partij. Maar meestal zien de leiders kans op tijd de bakens te verzetten, waardoor de partij toch nog voor velen aantrekkelijk blijft.

Een voorbeeld van dat laatste is de ARP. Vóór de oorlog kreeg deze partij nog 16,4 pct van de stemmen. Dat percentage liep na de oorlog terug tot ongeveer 13, terwijl het de laatste jaren tussen de 8 en 9 schommelde. Ondanks deze halvering bestaat de ARP nog steeds. Vooral de laatste twee jaar krijg ik de indruk dat men echter meer en meer gaat mikken op progressieve protestanten en z'n best doet opnieuw – maar dan in moderne zin – de partij der 'kleine luiden' te worden. Tegelijkertijd schijnt de CHU steeds duidelijker een toevluchtsoord te worden voor de meer behoudende protestanten. (Overigens is deze partij vergeleken bij vlak voor de oorlog zelfs gegroeid!) Mocht de zich vaag aftekenende ontwikkeling van ARP naar links en CHU naar rechts zich voortzetten, dan zou dit een belangrijke politieke verduidelijking zijn. Samensmelting van CHU en ARP zou deze verheugende tendens echter weer geheel teniet doen!

De KVP heeft het bij de noodzakelijke keuze tussen vooruitstrevend en behoudend verreweg het moeilijkst. Naar mijn mening is het ook volstrekt onmogelijk dat de KVP deze keuze presteert! Er is binnen de gegeven omstandigheden op dit moment eigenlijk maar één oplossing: oprichting in de naaste toekomst van een tweede katholieke partij, die – dat lijkt het meest voor de hand liggende alternatief na de 'nacht van Schmeltzer' – een katholieke arbeiders- (of, zo men wil: werknemers-) partij zou moeten zijn. Een progressieve partij dus. Alleen een breed opgezet initiatief met 'grote' namen en politiek getrainden lijkt kansrijk! Mocht de KVP –

(Zie verder pag. 7)

HAANSTRA'S 'STEM VAN HET WATER'

NEERLANDS grootste 'azijnpisser' (geen woord in het taaleigen geeft zo nauwkeurig aan wat het is) W. F. Hermans heeft in *Het Sadistisch Universum* natuurlijk ook zijn gal gespuugd over de vakman/cineast, zoals Haanstra, omdat hij geen speelfilms kan maken. Hij zegt 'De films van de vakman mislukken niet omdat hij geen mooie beelden maakt, maar omdat zij als nat zand aan elkaar hangen. Hij heeft de grootste verachting voor 'het verhaaltje'.' enz. enz.

Of Haanstra de grootste verachting heeft voor 'het verhaaltje' weet ik niet (Het zou ook wel kunnen zijn dat b.v. een lyrisch dichter een goede roman zal waarderen of een beeldhouwer een schilderij). Maar de cineast Haanstra heeft geen 'verhaaltje' gemaakt, geen speelfilm met een intrigue maar een, wel degelijk gecomponeerd, zenspel over het water in Nederland en over Nederlanders in, op en boven het water.

Nu wilde ik helemaal niet een technisch verantwoorde, op esthetische normen gebaseerde kritiek schrijven. Ik wilde u alleen met de grootste aandrang opwekken om deze film te gaan zien. U zult ontroerd worden en smelten bij het bange jochie, dat zijn bol niet in het water durft te dompelen, u zult gniffelen bij het authentieke verhaal van de 'roeier' in de Rotterdamse haven, u zult de spanning meebeleven van het skûlje sielen in Friesland, u zult de stuntelig geuite maar zuiver gevoelde kosmische mystiek beleven van de palingvisser, u zult de natuurlijke oprechtheid van het koningsspel aan boord kunnen stellen tegenover de lege onnatuur van de watermannequins, u zult ademloos kijken naar de grote visvangst op hoge zee en geboeid worden door de zeilwedstrijden, u zult stil worden bij de brief over de ramp van 1953 en onder de indruk komen van het gigantische werk in het Haringvliet, u zult genieten van Haanstra's opnamen van zon, ijs, onweer, water, schepen, vakantie-

gangers, schippers en afslagers en u zult met een positief, verruimd gevoel de bioscoop verlaten. Een eenvoudige, vaak ingehouden ironische tekst van Simon Carmiggelt accentueert dat wat vertoond gaat worden op bescheiden wijze en het geheel is het bewijs van de esthetische visie van de kunstenaar Haanstra, een impressionist.

Maar er is, mijns inziens nog iets meer te zeggen over deze film. Het is mode tegenwoordig in de poëzie, in de romans, in de beeldende kunst, in de wijsbegeerte om de fundamentele eenzaamheid en verworpenheid van de mens naar voren te brengen. Nooit kan de mens tot werkelijke communicatie komen, eenzaam geworpen als hij is in het absurde bestaan. Deze film is medicijn tegen deze ziekte van onze tijd. De gewone mens, de visser, de stuurman, de zeeman, het kind, de schippersvrouw, heeft van die ziekte geen last, hoe zwaar het bestaan ook is. Haanstra geniet van natuur en van mensen in de natuur en hij laat ons mee-genieten, zo maar, zonder zwaarwichtigheid, zonder intellectualisme, zonder wrangheid. Het is een belevenis om deze film te zien en het moet een groot kunstenaar zijn om zo te selecteren, zo te 'timen', zo te zien met het cameraoog.

Kritiekloos heb ik, vanzelfsprekend, maar bij tijden zitten kijken en ik mag dan, ten slotte, als volstreckte leek in de cinematografie enkele kleinigheden noemen die mij stoorden. Als de palingvisser, in de vroege ochtend, naar de fuiken vaart hoort men een mannestem op de achtergrond zingen. Dat is mijns inziens storend. De Sint-Nicolaas-scènes, hoe fraai op zichzelf, door de gelovende kindersnuiten, zijn te talrijk en de reddingsscene, hoe mooi gefilmd op zichzelf, had moeten vervallen want die is gespeeld. Dit zijn maar kleinigheden. Ik neem diep m'n petje af voor Haanstra en zijn medewerkers. Gaat de film zien. B.

HUMANISTEN EN ONS PARTIJWEZEN

(Vervolg van pag. 6)

hetgeen niet onmogelijk is – zich echter van binnenuit in die zin vernieuwen, dat de Kamerfrakties beter kloppen op het werknemersbelang, dan zou het wenselijk zijn een katholieke werkgéverspartij te stichten.

We kunnen Koekoek wel een onverantwoordelijk, dom en belachelijk mannetje vinden, als barometer voor de politieke depressie is het verschijnsel Boerenpartij zonder meer nuttig. Bongers artikel suggereert dat Koekoek uitsluitend voordeel zou hebben getrokken uit het bestaan van confessionele partijen. Dat is echter alleen daar het geval, waar de confessionele partijen de onduidelijkheid mede vergrootten. De explosieve groei van de Boerenpartij vond ook zijn oorzaak in de door de vijf grote partijen gevestigde indruk dat het deze 'groten' waren die – met minachting voor de wil van de 'gewone' kiezer – gezamenlijk het 'regeerspel' speelden! Men heeft met z'n vijven onduidelijkheid bedreven. Een, overigens bescheiden, onderzoek uitgaande van de Utrechtse universiteit naar de

motieven van PvdA-kiezers, die bij de laatste verkiezingen o.m. naar de Boerenpartij 'overgingen', leverde antwoorden op als: 'de PvdA is verburgerlijkt', 'niet strijdbaar in het gevecht tussen bezitters en niet-bezitters', terwijl de PvdA nogal eens op één hoop werd gegooid met de staat en de andere grote partijen. Ook dr. Constandse wees op het Volkskrantcongres op de onvermijdelijkheid van het ontstaan en bestaan van kleine partijen, als de vijf groten het regeringsheft in handen hebben.

INDIEN er van humanisten een bijdrage verwacht mag worden in de discussie over de Nederlandse politiek, dan heeft het geen enkele zin maar wat tegen de confessionele partijen aan te schoppen, zonder enig alternatief te bieden, noch inzicht te verschaffen in hetgeen er werkelijk mis is. Humanisten kunnen – ieder op zijn wijze en van de positie waarin hij staat – van elke partij in Nederland eisen dat deze zich niet mis te verstane duidelijkheid uitspreekt over de grote politieke problemen van onze tijd. Wij hebben daarbij het volste recht geen genoegen

te nemen met loze kreten, gedraai en 'zweverigheden', terwijl wij voorts ons initiatief kunnen tonen bij de ontwikkeling van een partijwezen – in de richting van partijen met zinnige en duidelijke programma's – dat voor iedere burger een keuze tussen vooruitstrevend en 'remmend' mogelijk maakt.

T. W. DE BOER

Lezingen voor de radio

Maandag 23 januari 19.40 uur: Libbe van der Wal 'En wat zegt een humanist ervan'.

Maandag 30 januari 19.40 uur: B. W. Schaper 'En wat zegt de humanist ervan?'

Maandag 6 februari 19.40 uur: J. P. van Praag 'Het jaar 2000 is toch heel anders'.

Maandag 13 februari 19.40 uur: mevr. M. Roodde, Boer 'Modern mensbeeld'.

Aurora

heeft nu ook
een groeiende
verzekering
voor uitvaartkosten

Deze "Aurora-groepopolis" is een verzekering waarbij het aanvankelijk verzekerde bedrag met 2% per jaar stijgt, terwijl de premie onveranderlijk is.

Vraagt inlichtingen
bij

n.v. Levensverzekeringsmaatschappij

Aurora

Stadhouderskade 1a, Amsterdam

Uitdaging en antwoord

Inleidingen gehouden tijdens de bijeenkomst 20-jarig bestaan Humanistisch Verbond, door dr. H. J. Roethof, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, prof. dr. J. P. van Praag. f 1,75

Humanisten over echtscheiding

Inleidingen gehouden op de juristenconferentie v.d. Humanistische Stichting Socrates, door dr. H. J. Roethof, mr. M. Rood-de Boer, mr. H. G. van Veen. f 1,80

Invloedrijken

Een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachte naar voren hebben gebracht. f 4,75

Bevrijdend Humanisme

H. Lips.

f 3,90

20 jaar Humanistisch Verbond

Een korte samenvatting over de jaren 1956 - 1966. f 2,90

Het Humanisme in de moderne wereld

Inleidingen gehouden tijdens het 16e congres. f 0,85

Te bestellen door storting of overschrijving op giro-rekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

ANNONCES

Welk 'moedig' meisje met vr. kar. trekt eens de stoute schoenen aan en schrijft een 30-j. man (donker haar en ogen, hbs-opl., bereisd, veelz. interesse; die 't vrijgezellenbestaan al langer dan vandaag beu is. Br., l.m.f., o.e.r., worden gaarne ingewacht onder no. 6 a/h buro M. en W. en allen beantw. Geheimh. verzekerd.

Zorgzame huishoudster gevr. bij bej. echtp. te Bussum. Verdere h. aanw.

Ruim h. c.v.o. Zonn. k. gem. of ongem., w. & k.w. beschikb. Br. m. ref. etc. onder no. 4 a/h buro M. en W.

We willen graag trouwen. Welke geestverwant in Den Haag of omgeving helpt ons direct of over enige tijd aan kamer(s)? J. Oostland, Vier Heemskinderenstr. 226, Den Haag.

Medisch analiste zoekt ongemeubeleerde woonruimte met eigen kookgelegenheid in Amsterdam. Brieven onder no. 5 a/h buro M. en W.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het decembernummer o.a.

P. Spigt : Verlangen naar Euthymia.
Libbe van der Wal: Leo Polak, vóór alles een ethicus.
Hella S. Haasse : Iris Murdoch.

Folder op aanvraag

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 58 22 93

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

„VERANDEREND LEVENSBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers. Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.